

ELS MOLINS DE LA RIBERA DEL XÚQUER (VALÈNCIA), SEGLES XIII-XIX

Tomàs Peris Albentosa

IES «Julià Ribera». Carcaixent

Paraules clau: molins d'aigua, energia hidràulica, molinaria, aprofitament hidràulic, sèquies, hortes, regadiu, rendes feudals.

The watermill of 'la Ribera' of the river Xúquer (València), XIII-XIX centuries

Summary: The communication analyzes the evolution and main characteristics of the watermills of the area of 'La Ribera' (typology, location, activities and social-economic function), especially the ones of the 'Sèquia Reial del Xúquer'. It intends to bring clarifying elements for the historiography debate on the income watermills in the feudal societies. The analysis proves that the watermills of the big fluvial Valencian irrigation channels doesn't fit the model elaborated by Miquel Barceló. For the macrosystem of the fertile irrigated area, it is needed to look for operative guidelines and a different socio-economic logic than the one that ruled in the microsystems of the mountain which have served as a basis for the elaboration of the thesis of the aforementioned author.

Key words: watermills, hydraulic energy, hydraulic use, irrigation channel, irrigated land, feudal incomes.

La comunicació presentada (Peris: 1996)¹ analitza l'evolució i principals trets dels molins de la Ribera (tipologia, ubicació, activitat i funció socioeconòmica), en especial els de la Sèquia Reial del Xúquer, amb els objectius de posar a prova el model elaborat per Miquel Barceló (Barceló *et al.*, 1988: 195-274) i aportar elements clarificatoris al debat historiogràfic obert sobre la molinaria en les societats feudals.

Pel que fa a l'evolució, els diversos condicionants legals (com ara el necessari establiment emfitèutic en favor del Reial Patrimoni o el senyors, no perjudicar els regants, la fiscalitat reial o els molins preexistents, etc.) no frenaren el notable augment del nombre de molins. Així, de la dotzena documentats a la Sèquia Reial del Xúquer el 1580 es passà als 21 molins actius el 1765 i un total de 45 molins i 126 moles el 1883, que significaven els 2/3 dels molins existents a les sèquies fluvials del curs baix del Xúquer. Aquest increment respon a la

¹ De la qual la present publicació recull l'apartat de conclusions finals i 4 dels 16 apèndix que la integren.

creixent demanda generada per una població que es duplicà al llarg del segle XVIII i fou estimulat també per la construcció o ampliació de sèquies en la comarca i per l'incentiu que significava la proximitat d'una zona deficitària en moltura com ho era l'Horta de València.

Els vora cent molins i més de dues-centes moles existents a la comarca a finals del XIX, dels quals sols aconseguien funcionar en moments de cabal ordinari entre el 45 i el 72 % (vegeu apèndixs I-III), converteixen la Ribera del Xúquer en el segon nucli d'activitat molinera de tot el País Valencià, sols per darrere de l'Horta de València. En conseqüència, les idees fonamentades en l'anàlisi dels molins riberecs mereixen uns nivells de representativitat ben alts de cara a perfilar la imatge de la molinaria valenciana, en especial la que funcionava al si dels macrosistemes de reg.

Dues terceres parts de les moles eren farineres i un terç es dedicaven a esclofollar arròs. Cal remarcar que, tot i que resulta evident l'hegemonia de les rodes horitzontals, l'existència d'algun cas concret documentat de roda vertical (molí del Pilar, a Benifaió)² evidencia la viabilitat d'aquest tipus de molí, no més pertorbador que les sínies construïdes a la Sèquia Reial durant el s.XVIII.

Quan es contrasten les idees resultants de l'anàlisi de la molinaria a la Ribera del Xúquer amb les tesis de Miquel Barceló, de seguida sorgeixen les dissemblances. Un dels pilars bàsics en què es fonamenten els postulats de Barceló és la naturalesa ultraestable dels sistemes d'aprofitament hidràulic (Barceló, 1989: XXVIII-XIX). A la Ribera del Xúquer no sempre resulta fàcil verificar la invariabilitat del disseny hidràulic inicial. En primer lloc, aquest disseny dels perímetres irrigats no era, en molts casos, sinó un simple esborrany de la sèquia mare i els canals principals, deixant-se totalment en l'aire tot allò concernent a la infinitat de sèquies secundàries i els molins. En segon lloc, l'experiència dictava tot un seguit de mutacions posteriors, de manera que no resulta difícil aduir casos de dràstics canvis respecte el disseny inicial. Cal concloure, doncs, que, en contrast amb la rígida planificació que guiava la construcció dels microsistemes de muntanya, als macrosistemes d'horta s'hi manifesta un elevat grau de flexibilitat. A causa d'un sobredimensionament dels cabals, efectuat de manera ben conscient, el disseny inicial no era tan acurat. A totes les sèquies que combinaven molinaria i rec hi havia moltes terres no empadronades (extremals o dintre el perímetre irrigat) a les quals es deixava regar en períodes d'abundància d'aigua. En no pocs canals s'hi produïen importants modificacions, pel que fa a l'origen i quantia dels cabals que alimentaven la xarxa de sèquies, i no falten canvis rellevants en la pròpia infraestructura hidràulica (Peris, 1996: 24-26).

Un segon principi, central en les tesis de Barceló, la vigència del qual no es constata a la Ribera, és el de la incompatibilitat estructural en els usos de l'aigua entre molinaria i regadiu. En la comarca estudiada no es percep la consideració que fa Ramon Martí dels molins com importants consumidors d'aigua, amb capacitat per bloquejar el desenvolupament de l'agricultura irrigada (Martí, 1988: 175). Es construïren tots els molins que calgué per tal de cobrir la demanda de farina de la població comarcal i ajudar a l'abastament fariner de la ciutat de València (Peris, 1966: 7-10). Una àmplia majoria dels casals estaven dintre els perímetres irrigats (apèndixs III-IV i Peris, 1992: 142-157), limitant-se a aprofitar l'energia que proporcionava l'aigua que anava a regar els camps jussans. L'abundància de cabals feia que el con-

² Arxiu Sèquia Reial del Xúquer, Lligall 119, núm. 5, 10v-11.

sum d'aigua ocasionat pel rec dels camps no fora cap impediment greu que entrebancara el funcionament dels molins. La clara subsidiarietat de la molinaria i les pròpies característiques dels sistemes d'aprofitament hidràulic feien que els nivells de conflictivitat entre molins i rec es mantingueren dintre uns marges més que discrets, perfectament assumibles per les comunitats camperoles implicades (Peris, 1966: 28-30). La incessant construcció de molins al llarg de tota l'etapa feudal ocasionà diversos inconvenients a les terres conreades, però mai amenaçà ni bloquejà el creixement agrari de la zona. Més que d'incompatibilitat, cal parlar de complementarietat, ja que els molins no impediren l'expansió del rec i, per contra, sí que contribuïen al manteniment de l'infraestructural hidràulica: pagament de sequiatge, escura del tram de sèquia on estava el molí, etc.

Tampoc resulta gens fàcil percebre la dualitat «hidraulisme camperol andalusí»/hidraulisme feudal, en la qual el primer model prioritza l'ús agrícola de l'aigua mentre que el segon sacrifica el rec en favor dels molins. Més be s'observa una doble opció de prioritat en l'ús de l'aigua, de cap manera determinada exclusivament per la cronologia o les característiques del tipus de societat que creà el sistema hidràulic, sinó resultat de la concurrència de molts més factors (de tipus demogràfic, ecològic, etc). Al litoral mediterrani, es dissenyaren durant una etapa feudal que abasta fins al segle XVIII, en uns casos sèquies de rec que tingueren un aprofitament secundari i subsidiari de l'aigua per impulsar molins (com la Sèquia Reial) i en d'altres casos sèquies dissenyades fonamentalment per impulsar molins i que completen aquest ús de l'aigua, regant les terres que tenien a prop. La majoria de les sèquies fluvials valencianes pertanyen al primer tipus (Romero-Peris, 1992: 230-232), mentre que la sèquia de Mestalla seria una de les poques excepcions a aquesta tendència, i constitueix un bon exemple de sèquia on la molinaria adquiria un paper ben rellevant. A la Ribera, la monarquia i els senyors es decantaren per fer prevaler l'agricultura irrigada enfront de qualsevol altre ús de l'aigua des de l'endemà de la conquesta, postura que mai abandonaren (Peris, 1966: 2-7). A la Sèquia Reial del Xúquer i d'altres grans macrosistemes de la comarca, sempre s'atorgà als molins un paper subaltern respecte a la funció prioritària, el rec dels camps (Peris, 1966: 21-23). És ben cert que a Catalunya es constata una opció ben diferent, pel que fa als criteris d'aprofitament de l'aigua, que feia prevaler l'ús energètic. També ho és que, a l'Horta de València, les autoritats manifestaren un interès especial pel funcionament dels molins. Però no ho és menys que a la Ribera sempre prevalgué el rec sobre la molinaria. No sembla lògic mantenir la terminologia «molins feudals» per Catalunya i «molins feudalitzats» per l'Horta de València (Selma, 1993). Seguir amb aquesta nomenclatura ens portaria a absurditats del calibre d'haver d'anomenar «andalusins» els molins que es bastiren a les sèquies fluvials de la Ribera entre els segles XIII i XIX, per la simple raó que eren de roda horitzontal i es veien subjectes a una contundent subsidiarietat respecte al regadiu.

D'altra idea que, a la llum dels resultats obtinguts a la Ribera, caldrà seguir matisant és la consideració dels molins com a instrument exclusiu en mans dels senyors per dur a terme una espoliació camperola eficaç. Remarcant que els molins no són, simplement, un notable exponent d'un progrés tecnològic neutre, posant al descobert les seues implicacions socials, ha estat una de les valuoses aportacions de Barceló. Resulta inqüestionable que mitjançant els molins es produïa una detracció d'excedents camperols; però no era un fenomen tan pla com de vegades es presenta, sinó un fenomen bastant més complex, més «polièdric». L'eficàcia del molí com a instrument senyorial per espoliar les comunitats camperoles requereix la premissa de l'existència d'un monopoli senyorial. Per tal d'assolir una certa efectivitat en la cre-

ació d'un nou sistema agrari més favorable als senyors, basat en els cereals, i tallar els lògics intents d'evasió fiscal per part dels camperols, no sols cal tenir molins sinó que resulta primordial el control de l'activitat molinera (dret exclusiu, privatiu i prohibitiu reservat als senyors feudals). Però aquest monopoli senyorial de la molinaria no es confirma, com a fet generalitzat, ni a la Ribera del Xúquer ni a l'Horta de València. El predomini comarcal dels territoris de reialenc, la gran entitat de sectors burgesos i camperols acomodats com a propietaris de molins, així com la gran intensitat que el comerç de cereals assolí a la Ribera des de temps medievals no permeten que pugua atorgar-se-li a la molinaria riberenca un paper rellevant ni en el control de la producció camperola ni en l'extorsió senyorial sobre els camperols (Peris, 1966, 32-34). El protagonisme en la determinació dels nivells d'apropiació de l'excedent camperol no corresponia als molins sinó a les cartes de població.

De la necessitat de la població de moldre els cereals no sols treien profit els senyors. Ho feien també, tant o més que ells, d'altres sectors oligàrquics que no tenien res de senyoriais. Ho aconseguïen directament, com a propietaris de molins, o mitjançant les institucions que dominaven, en especial els municipis. La construcció o adquisició de molins fou una important modalitat inversora-especulativa a la qual recorriren, sempre que fou possible, buscant el lucre econòmic que proporcionava a aquells particulars amb suficient disponibilitat de capital. Per altra banda, les rendes proveïdes per l'activitat molinera constituïren una sanejada font d'ingressos per als consells municipals que, a més a més, empraven els molins com a instruments de control dels recursos alimentaris disponibles, dins la seua política intervencionista en l'abastament alimentari (Peris, 1966: 34-36).

Les possibles funcions socioeconòmiques dels molins no es limiten a ser eines de captació de rendes per part dels senyors feudals o els municipis, sinó que no ha resultat difícil trobar exemples d'instrumentalització dels molins per tal d'escapar dels efectes negatius de les crisis de subsistència, autoabastint-se amb els cereals de la màquila³, i fins i tot instruments brandits per camperols, municipis o senyors amb la pretensió d'aconseguir major cabal per al rec dels camps⁴.

L'estudi d'una mostra dels molins de la Ribera durant l'època feudal ha permès constatar que la posició relativa dels molins dintre els grans sistemes d'aprofitament hidràulic no era gens significativa. El postulat de Barceló relatiu a la jerarquia espacial del molí i el regadiu dintre el sistema, com indicativa del tipus de societat que dissenyà i construí el sistema hidràulic, tampoc regeix en les grans sèquies fluvials de la comarca. El concepte «molí de tancament / inici de sistema» adquireix en els macrosistemes riberencs un sentit massa relatiu. La ubicació dels molins no sols es fixava en funció de no alterar innecessàriament la dis-

³ Com feu el monestir de la Murta d'Alzira: «el año 1593, considerando... que avían de comprar el trigo, y... ofreciéndose ocasión que se vendían dos molinos... les pareció sería cossa muy conveniente compralles... para que con el trigo que de allí sacasen tuviese el monasterio el necesario para su mantenimiento» (Arxiu del Regne de València, Clero, Llibre 3.026, f. 36r).

⁴ Per exemple, el senyor del Pujol intentà construir un molí com estratègia per facilitar l'expansió de l'arròs en les terres que conreaven els seus vassalls: «Lo intent de aquell no és per a que molguen los dits molins... sinó perquè per la ocasió dels molins furta l'aygua y llansar a les terres... per a fer sos arroços... de les quals trauria molt més profit que no dels molins» (Arxiu Sèquia R. del Xúquer, lligall 2, núm. 2, 61-71).

tribució de les aigües de rec, sinó que d'altres factors ben rellevants eren la regularitat del cabals que impulsaven el molí, la proximitat al nucli de població on residia la clientela o evitar emplaçaments massa negatius de cara a les endèmiques revingudes del Xúquer. L'abundància de cabal feia que el pendent resultara, a partir d'uns mínims imprescindibles, un element secundari (Peris, 1966: 23-26).

Aquestes matisacions als postulats de Barceló cal considerar-les com un toc d'atenció per no generalitzar les tesis d'aquest autor a d'altres àmbits on no regien els mateixos criteris que als micro sistemes de muntanya. El sentit socioeconòmic i les pautes operatives dels macrosistemes d'horta, com ara els de la Ribera, requereixen (tant pel que fa al paper i característiques dels molins com en d'altres aspectes) pautes explicatives diferents, entre les quals les variables ecològiques adquireixen una gran transcendència.

Bibliografia

BARCELÓ, M. *et al.* (1988), «La arqueología extensiva y el estudio de la creación del espacio rural» En: *Arqueología medieval. En las afueras del «medievalismo»*, Barcelona, Crítica, 195-274.

BARCELÓ, M. (1989), «El diseño de espacios irrigados en Al-Ándalus: un enunciado de principios generales». En: *El agua en zonas áridas: arqueología e historia*, Vol. I, XII-L.

MARTÍ, R. (1988), «Hacia una arqueología hidráulica: la génesis del molino feudal en Cataluña». En: BARCELÓ, M. *et al.* (1988), *Arqueología medieval. En las afueras del «medievalismo»*, Barcelona, Crítica.

MARTÍNEZ SANMARTÍN, L.P. (1993), «La lluita per l'aigua com a factor de producció. Cap a un model conflictivista d'anàlisi dels sistemes hidràulics valencians», *Afers*, 15, 27-44.

PERIS ALBENTOSA, T. (1996), «L'activitat molinera a la Ribera del Xúquer, segles XIII-XIX» En: pre-prints *Simpòsium La molineria hidràulica al País Valencià: tecnologia, història i context social*, IV Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica, Alcoi, 1-58.

PERIS ALBENTOSA, T. (1992), *Regadío, producción y poder en la Ribera del Xúquer (La Acequia Real de Alzira, 1258-1847)*, València, COPUT-Confederació Hidrogràfica del Xúquer.

ROMERO, J. i PERIS, T. (1992), «Usos, distribució i control de l'aigua». En: *Els rius i la vegetació*, Vol. II de la Geografia General dels Països Catalans, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 185-277.

SELMA CASTELL, S. (1993), «Molins i rodes. Entorn d'una discussió desafortunada», *Afers*, 5, 11-26.

Apèndix I. Molins de primera secció de la Sèquia Reial del Xúquer (1883)

n.º Nom	Terme	Moles			Fan	Propietari / observacions
		F	A	O		
1 Baix/Senyoria	Antella	2	1	2	80	M. ^a Teresa Mompó
2 Dalt/Assut	Antella	1	1	1	50	Comunitat Regants
3 Rates/Horta	Massalavés	-	1	-	20	Duc Montellano
4 Toro	Alzira	1	-	2	70	Francesc Roig. Una mola guix
5 Genís	Alzira	2	1	1	50	Bernat Boquer. Funciona amb cabal discontinu
6 Benimuslem	Benimuslem	1	2	1	50	Josep i Pau Chornet. Cabal discontinu.
7 Estrela/Chinesta	Alberic	-	1	1	70	Marià Aniento
8 Vila	Alberic	1	1	1	100	Duc de Pastrana
9 Creu	Alberic	2	-	2	90	Duc de Pastrana
10 Canyar	Alberic	3	-	2	80	Duc de Pastrana
11 Alasquer	Alberic	-	3	-	140	Duc de Pastrana. No funciona
12 Castilla/Maquina	Alberic	-	1	1	50	Leandra Cervelló. Escorrentia
13 Ermita	Guadassuar	2	-	1	90	Nemesio Peris. Una mola d'oli
14 Tarragona	Guadassuar	2	1	1	50	Salvador Espert. Cabal discontinu.
15 S. Josep/Mota	Guadassuar	2	-	1	70	S. Espert. Una mola d'oli. Cabal discontinu.
16 Pinet	Guadassuar	2	1	1	50	Joan Gisbert
17 Don Pedro	Guadassuar	2	-	1	60	Sinforosa Comenge. Cabal discontinu.
18 Realenc	Guadassuar	3	1	2	70	Josep Molla
19 Nou/Barranc?	Alcúdia	2	-	2	90	Hermeregildo Chornet. Cabal discontinu
20 Montortal	Montortal	1	-	1	90	Marqués Montortal. Mola oli. Cabal discontinu
21 Doria	Algemesí	2	2	2	140	Francesc Doria Fortea
22 Sant Diego	Algemesí	Fàbrica paper			120	P. Frígola, baró de Ruaya
23 Formiga	Algemesí	1	1	1	50	Ramon Puig
24 Puig/Roig	Algemesí	1	1	1	80	Vicent Morell
25 Frares	Algemesí	1	1	1	100	Maties Martí
26 Vila	Algemesí	2	1	2	140	Ramon Vergadà
27 Nou Algemesí	Algemesí	3	1	1	90	Antoni Lamo de Espinosa
28 Del Camí Reial	Algemesí	1	-	-	20	Pasqual Burgos. No funciona

Font: A.S.R.X., *Clasificación de los molinos... practicada por la Junta de Gobierno de la Acequia Real*, lligall 119, n° 3.

F = núm. de moles farineres A = núm. de moles arrosseres

O = moles en funcionament en temps de cabal ordinari

Fan = fanecades de referència per al pagament del sequiatge

Apèndix II. Molins segona secció Sèquia Reial del Xúquer (1883)

n.º	Nom	Terme	Partida	Sèquia	Moles	Fan	Data constr. o conces.	Observacions
					F	A	O	
1	Nou o Ermita	Albalat,			2	1	1 90 1883 ?	Manuel Souza
2	Romani	Sollana			3	1	2 100 1799	Apolonio Ruiz Esteban
3	Algadins	Alginet, partida Cano, Barranc Algadins			1	1	1 50 1825/51	Francesc Greus
4	Morales	Alginet			1	-	- 20 -1862	Joan Marient, no funciona
5	Pilar (o Cortés)	Benifaió, partida Rajolar Vell, Séq. Mare			1	2	1 160 1856	Salvadora Monzó
6	Cobrador (1)	Benifaió, p. Mocarra, Sèquia Mare			1	1	1 90 1860?	Salvadora Monzó
7	Ferran	Benifaió, Coll Roig, Braçal Garguller			2	1	1 90 1855	Josep Duart Martínez
8	Vell o Gran	Benifaió, Rajolar ?			4	2	3 160 -1818	Josep Gabriel Miranda
9	Carmen	Almussafes, p. Foia, sèquia de la Foia			2	1	1 80 1862-78	Amalia Vidal
10	Buenavista	Almussafes, Canet, Braçal Romani			3	2	2 160 -1859	Francesc Blat
11	Galí	Almussafes, partida Foia, Braçal Romani			6	-	2 140 1851	Lluís Enriquez
12	Grau	Almussafes, p. Bassa, B. Pinar-Nou			2	1	2 120 -1862	Francesc Grau
13	Nou (2)	Almussafes, p. Romani, B. Travessa			2	-	1 70 1880?	Carmel Monserrat Teixidor
14	Fillola	Silla, Aliaga o Ulls, Brasal molí Algudor			2	3	1 120 1855?	Vicent Tarazona
15	Gran de Pons	Silla, Algudor?			-	4	2 180 -1862	Francesc Pons Cerdà
16	Zaragozà/Ratat	Silla			2	1	1 140 -1862	Eduard Zaragozà
17	Calvari	Albal, pda. Calvari			2	2	1 60 1855	Geronim Hervàs
18	Nou/Sta. Ana	Albal, pda. Sta. Ana, Braçal S. Ana			1	1	1 90 1855	Joaquim Alonso
19	Alcàsser	Alcàsser, Allter, B. Beniparrell			2	1	1 70 1864	Francesc Martínez

Font: A.S.R.X., *Clasificación de los molinos... practicada por la Junta de Gobierno de la Acequia Real*, lligall 119, n° 3.

F = núm. de moles farineres A = núm. de moles arrosseres

O = moles en funcionament en temps de cabal ordinari

Fan = fanecades de referència per al pagament del sequiatge

(1) També anomenat Duart. (2) També anomenat Foia o Travessa.

Apèndix III: Els molins de la ribera segons el diccionari de P. Madoz (1845)

Nucli	Àrea Regada (fanecades)	Habitants	Molins
RIBERA BAIXA			
Albalat	36.000 (?)	1.431	aigua ullals
Almussafes (II)	6.000 (?)	814	?
Corbera	25.000 (38'4 %)	1015	?
Cullera	37.000 (92'5)	7821	1 F(ariner) i A(rroser) + 3 A(rrosers)
Favara	1.500 (40'5)	259	?
Fortaleny	5.800 (40'5)	197	?
Llaurí	?	533	1 F-A; aigua sèquia Solades o Matada
Polinyà	?	561	? ; sèquia de la font
Riola (II)	?	567	1 F-A; aigua de la Sèquia Reial del Xúquer
Sueca	?	8.871	4 F + 5 A
Sollana (II)	?	862	1 F-A
RIBERA ALTA			
Alasquer (I)	?	0	Molí d'Alasquer i Molí Nou o dels Ulls
Alberic (I)	13.000 (88'4)	3.001	4 A + 2 F
Alcàntera	900 (33'3 %)	214	Sèquies Càrcer i Cotes, amb aigües del Sallent
Alcúdia (I)	4.500	1.759	1 F; aigües de la Sèquia Reial del Xúquer
Alfarb	87	852	rec de la Rambla Algemesi
Algemesi (I)	30.000 (71'4)	4.492	4 F-A
Alginet (II)	?	1.893	?
Alzira (I)	23.050 (50'0)	11.287	7 molins (17 moles arròs i 9 farineres)
Antella	1.400 (82'3)	652	1 F (1 mola); (1)
Beneixida	900 (64'3 %)	206	Sèquies de Cotes i Càrcer, aigües del Sallent
Benifaió (II)	?	1.131	1 F (2)
Benimodo	?	751	horta regada de les fonts de la Posada (3)
Benimuslem (I)	2.200 (95'6)	133	1 F-A
Carcaixent	14.000 (?)	7.280	4 F-A
Càrcer	1.000 (16'6 %)	406	2 F (4)
Carlet	?	3.884	3 F; Sèquia de la Font de la Posada?
Castelló	12.047 (83'3)	1999	2 F-A; aigües de la sèquia Escalona
Catadau	?	1.917	1 F
Cotes	590 (27'8 %)	140	sèquies de Càrcer i Cotes
Ènova/ S.Joan	1.000 (95'2)	769	2 F-A + 1 F-A; aigües de la sèquia d'Ènova
Gavarda	1.500 (75'0)	261	?
Guadassuar (I)	11.000 (21'5)	992	6 molins (? F + ? A)
Llombai	?	1.328	3 F
Manuel	?	1.028	2 F-A; aigua sèquia Ènova
Massalavés (I)	?	260	1 F + 1 A (5)
Montortal (I)	2.500 (92'6)	406 (6)	1 F
Montroi	?	1.089	2 F
Montserrat	?	1.171	?
Pobla Llarga	5.000 (45'5)	625	2 F-A / 3 O; aigua sobrants sèquia de Manuel
Pujol (I)	1.200 (99'0)	56	?
Rafelguaraf	?	284	1 F; sèquia Ènova (aigües Albaida)
Real Montroi	?	812	2 F (aigües del Magre)
Sallent	?	128	?
Senyera	?	158	1 F-A (7)
Sumacàrcer	?	724	2 F; aigües sèquia Escalona
Torís	15.000	?	2 F

Font: MADOZ, P. (1845); *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de Alicante, Castellón y Valencia*, reed. facsímil, Valencia, 1982.

(1) aigua de la sèquia d'Antella. «Els especuladors de diferents llocs... se l'emporten [l'arròs] sense esclovellar perquè l'únic molí... no abasta a netejar-lo amb la rapidesa apetida». (2) Font Muza: «Existe todavía entero un cilindro de piedra bien trabajado, que sin duda pertenecía a algún ingenio de azúcar. En el curso de las aguas de esta fuente se hallan 2 torreones aislados que parecen haber sido molinos». (3) Un molí d'oli amb 5 premses. (4) De la Caseta i de Cotes; sèquies de Càrcer i Cotes, amb aigües del Sallent. (5) Aigua de la sèquia d'Alfaiet (1 pedra arrossera) i l'Anguilera de la Sèquia Reial del Xúquer. (6) 406 habitants junta amb Càrcer. (7) Ramal de la sèquia de Manuel, aigües de l'Albaida.

En negreta els termes beneficiats per la Sèquia Reial del Xúquer: I = termes regats per la Primera Secció de la Sèquia Reial del Xúquer; II = termes regats per la Segona Secció de la Sèquia Reial.

Apèndix IV. Valor dels molins, les terres regades i la infraestructura hidràulica en les sèquies fluvials del curs baix del riu Xúquer (1860)

Sèquia	Terres regades			Sèquies	Valor (milers de rals)	Valor (milers de rals)	Molins				
	Superfície (fanecades)						n.º	P1	P2	Valor molí (milers de rals)	Obres hidr-comple (milers de rals)
	Horta	Arròs	Total								
Escalona	2.419	9.937	12.356	14.827'2	11.684'4	2	4	8	480'0	–	
Sumacàrcer	585	1.270	1.855	2.226'0	125'8	2	4	4	120'0	2'8	
Antella	1.256	520	1.777	2.132'4	704'3	2	5	5	70'0	–	
Carcaixent	12.245	1.653	15.898	19.078'2	10.026'6	4	12	12	464'2	35'8	
Reial Xúquer	84.952	81.174	166.126	199.252'1	88.680'1	44					
88	126	9.020	–								
Sueca	13.187	63.791	76.978	92.373'6	5.715'1	9	9	19	1.439	719'0	
Corbera	4.414	14.083	18.498	22.197'9	2.573'0	3	7	8	399'6	99'7	
Cullera	15.034	25.404	40.438	48.525'9	15.212'4	4	4	17	2.100		
2.602'5											
TOTAL	136.094	197.833	333.927	400.713'3	144.722	70	143	199			
	14.093	3.460'0									

Font: SANCHO, A. i MONLEÓN, S., *Dictamen facultativo sobre el proyecto formado por D. Juan Peyronet para canalizar el río Júcar y poder fertilizar la provincia de Alicante*, València, Impremta de J.M. Ayoldi, 1860, p. 31.

P1 = pedres en moviment en temps de cabal ordinari / P2 = pedres en moviment en temps de cabal extraordinari.